

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ДИЗАЙНУ У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ШКОЛЯРІВ

За роки розвитку дизайну як самостійного виду творчої діяльності накопичилося безліч доводів, міркувань, поглядів на його природу і основні цілі, методи творчості. Схожі між собою в головному, вони відрізняються значним різноманіттям трактувань, в яких знайшли відображення особливості зародження дизайну в певний час, в певних соціально-економічних умовах, культурі. Дотепер немає і єдиної думки з приводу причин і навіть точного часу формування дизайну як професії.

Найдавнішу дату - в 100 років - визначають по англійському руху «за зв'язок мистецтв і ремесел», найзначнішою фігурою якого був У. Моррис - теоретик мистецтва, громадський діяч і художник-практик. Саме тоді, в 70-80-ті роки 19 століття, в рамках цього руху були сформульовані головні тези теорії і творчі принципи дизайну, концепції предметного середовища.

Згідно іншої традиції дату виникнення професії дизайнера переносять на початок ХХ ст., коли художники посіли провідні пости в деяких сферах сучасного індустріального виробництва, наприклад на заводах, що випускають електротехнічні прилади, автомобілі. В результаті виник симбіоз художніх передбачень предметного середовища майбутнього і нових технічних форм, які, потрапляючи в предметне оточення, що стихійно розвивається, набувають якості художніх, стильових форм.

У 60-70-ті роки ХХ століття терміни «дизайн» і «дизайнер» стали використовуватися практично в усіх країнах світу [7].

Дизайнер - фахівець, що займається проектуванням об'єктів дизайну - принципово нових за художнім задумом і виконанням виробів, покращуючи їх споживацькі властивості і формуючи гармонійне і комфортне предметно-просторове середовище.

Для уточнення професії дизайнера в деяких країнах використовуються також поняття «індустріальний дизайнер» (художник, зайнятий проектуванням промислових виробів і виробничого середовища), «дизайнер-графік» (художник, що працює у сфері поліграфії, візуальних комунікацій, реклами), «інтер'єр-дизайнер» (художник, що проектує предметно-просторове середовище житла, офісів, магазинів, суспільних центрів і т. д.). У вітчизняній літературі до недавнього часу частіше використовувалися загальні поняття «дизайнер», «художник-конструктор», «художник-оформлювач».

Традиційне уявлення про дизайн було пов'язане, перш за все, із спеціальною підготовкою дизайнерів до виконання специфічної професійної ролі.

Приведемо деякі факти з історії розвитку дизайн-освіти.

Розвиток дизайнерської освіти починається із створення в 1919 році Вищої школи будівництва, художнього конструювання і архітектурно-художнього об'єднання Німеччини - Баухауз (закритий в 1933), з відділеннями: кам'яної скульптури, дерева, металу, кераміки, живопису на склі, настінного живопису, малюнка на тканині, реклами, поліграфії, театру.

У принципі, ідейно-естетичні завдання навчальних закладів і методи викладання в них

були споріднені і представляли єдину течію того часу.

У другій половині 30-х років у зв'язку з економічним спадом, що охопив більшість західних країн, дизайн як діяльність набуває яскраво вираженої економічної цінності і в цій якості починає розвиватися в цілому ряді країн Європи, США і Японії.

До середини 60-х років стали виникати нові проблеми, що призвели до перегляду відношення до дизайну і дизайнерської освіти.

У дизайні була запропонована теорія «тотального проектування середовища». Її метою було вироблення загальних принципів проектування і виділення його у відносно самостійну сферу людської соціальної практики, яка розвивається по своїх власних внутрішніх законах. В цьому випадку теорія дизайну повинна була об'єднати в собі знання з самих різних наук: філософії, соціології, естетики, економіки, ергономіки і т.д. Проте практично всі крупні роботи за методологією, теорії і історії дизайну, підготовлені в період 60- 70 рр. до друку, не були опубліковані.

До початку 70-х років в дизайн-освіті намітилася переорієнтація навчальних програм на розвиток інтегральних творчих здібностей дизайнера. Вся різноманітність навчальних програм почала складатися з предметів чотирьох циклів: художнього, технічного, соціально економічного і історико-культурного, а також природного.

При цьому для кожного навчального закладу почали створювати свої курси, з урахуванням їх органічного взаємозв'язку між собою.

На початку 90-х в країні намітилися тенденції глибокої соціально економічної кризи, в якій опинився і вітчизняний дизайн. Дизайнери практично втратили замовлення від промисловості, різко впав рівень «соціального замовлення» на фахівців.

У той же час посилюється криза освіти: у вузах і школах збільшується кількість навчальних дисциплін, і, як наслідок, все більш втрачається єдиний смисловий зв'язок між ними.

Осмислення кризового стану системи освіти в нашій країні на початку 90-х років привело дослідників до висновку, що «система», якраз і відсутня, оскільки в освіті спостерігається процес взаємного відчуження й ізоляції дисциплін і спеціальностей, що суперечить кінцевій меті освіти - формувати суб'єкта, здатного до діяльності в сучасних умовах. Потрібна якась об'єднуюча, інтегруюча, але у той же час ідея, що якісно змінює цю систему. Як така була висунута ідея проектної культури.

Феномен проектності в американській освіті виник приблизно в ті ж роки, що і дизайн сучасного типу. Одне з московських видавництв ще в 1926 році переклало і надрукувало книгу Е. Коллінгса, професора Університету штату Оклахома, під назвою «Досвід американської школи по методу проектів».

Метод полягав в тому, що в сільській школі не вчили предметам, а пропонували школярам самостійно вирішувати деякі життєві, загальнокорисні задачі, підключаючи до них по ходу справи і предметні знання [2].

У кінці 70-х-початку 80-х років Королівський коледж мистецтв Великобританії виступив з пошуковою програмою «Дизайн в системі загальної освіти». Результатом цієї програми також стало виявлення, разом з гуманітарною і технічною культурою, «третьої культури», наявність якої дотепер не усвідомлювалася просто тому, що нею нехтували. Б. Арчер і його колеги по Королівському коледжу мистецтв були готові назвати цю «третью культуру» «Дизайном з великої літери» і визначити її як сукупний досвід матеріальної культури і сукупний масив досвіду, навичок і розуміння, втілений в мистецтві планування, винаходу, створення і виконання.

Відкриття дизайну як «третьої культури», що займає мов би середнє положення між технічною і гуманітарною культурою, призвело до перевероту в уявленні про освіту і радикально вплинуло на розуміння ролі дизайнерської освіти в системі загальної освіти. Виникла ідея загальної освіти під егідою проектної культури, синонімом якої виступив дизайн.

Художньо-дизайнерська педагогіка в усіх розвинених країнах набуває першорядної ролі. Включення дизайну в програму школи зовсім не означає, що всі випускники стають

дизайнерами. Призначення дизайн-утворення - розвиток наступних поколінь, формування проектного мислення. Навички проектного мислення, проектна усвідомлена діяльність необхідні всім, незалежно від характеру діяльності.

Заслуговує на увагу і досвід Японії. Необхідність введення дизайну в систему шкільної освіти цієї країни обґрунтовується з різних боків. Фахівці дизайну розглядають це питання як з погляду внутрішніх для дизайну спонук - його кадрової політики, так і з боку зовнішніх для нього умов - необхідності естетичного виховання споживачів та виробників промислової продукції.

Виховання естетичного смаку у населення, на думку японських дизайнерів, повинне сприяти розвитку внутрішнього ринку, підвищенню конкурентоспроможності продукції. Вони також вважають, що людина, що володіє естетичним відчуттям, якісно виконуватиме свою роботу і не дозволить собі брак у вироблюваній нею продукції. Ці прагматичні цілі визначали дизайнери. Японські педагоги переслідували інші цілі: формування творчих навичок, розкриття індивідуальності кожного учня [6].

Ідея проектною культури, що послужила концептуальною основою реорганізації системи освіти у Великобританії і Японії, з чималими труднощами розвивалася в нашій країні групою теоретиків у ВНШТЕ в кінці 60-х - початку 70-х років, але так і не стала фактом самої проектною культури і її відтворення в системі освіти.

У 80-х роках ідею проектною культури як ядра загальної і спеціальної освіти висунув доктор мистецтвознавства В. Сидоренко.

Дизайн виступає в даній концепції і як феномен культуротворчості, і як фундаментальна загальноосвітня система, що наділена стратегічними потенціями і методологією, що дозволяє формувати всебічно розвинену особистість, брати участь в процесі ранньої професійної орієнтації або «готувати фахівців, що володіють проектно-творчим, інтегруючим, міждисциплінарним мисленням».

У даній концепції маніфестуючі положення, конкретизуючись, зводяться до задачі найширшого розповсюдження знань про дизайн в системі освіти, для вирішення виховних і просвітницьких завдань.

Розповсюдження принципів проектування на всі рівні і види освіти ставить перед педагогічною наукою задачі розробки програм упровадження нового культуротворчого змісту в системи дошкільної, загальної, додаткової і професійної освіти.

У свою чергу, поява такої кількості програм і підсистем дизайн-освіти вимагає особливого роду проектною діяльності по створенню різноманітних видів навчально-технологічного устаткування, меблів, інструменту, а також навчально-виробничого середовища різних типів освітніх установ [4].

Зміни в соціально-економічній сфері життя суспільства призвели на початку 90-х до змін в системі освіти.

Протягом кількох десятиліть, починаючи з 1918 р., кожна освітня школа в нашій країні обов'язково була ще і трудовою політехнічною. Поступово склалася і абсолютно визначена концепція уроків праці, що відображає конкретні освітні і виховні задачі. Головними серед них були: політехнічна освіта учнів, виховання у них працьовитості і профорієнтація. Задачі навчального предмету відображали соціальне замовлення суспільства: економіці, що розвивається, потрібні були значні маси кваліфікованих робітників для виробництва - звідси і необхідність політехнічної підготовки і ранньої профорієнтації.

Сьогодні школа покликана вирішувати інші задачі. Сьогодні суспільству потрібні люди самих різних професій, у тому числі і вчителі, лікарі, конструктори, потрібні художники і філософи і т.д. Кожний в своїй професії повинен бути творчим працівником. Таким чином, сучасне соціальне замовлення школі полягає зовсім не в підготовці виконавців, а в підготовці творців, мислячих людей.

Перед працівниками освіти, які зацікавлені в благополучному розвитку своєї країни, стоїть основне завдання - поглиблення і подальшого розвитку технологічного, естетичного і дизайнерського виховання підростаючого покоління, оскільки тільки людина з високою внутрішньою культурою, розвиненими естетичними відчуттями здатна активним чином

перетворювати навколишній світ.

Саме з шкільної лави починають освоювати науку досягнення художньої, естетичної сутності навколишнього світу.

Академик П. Атутов справедливо відзначав: «...технологічна освіта, поза сумнівом, відкриє школярам шлях в майбутнє, підготує до майбутньої інтеграції в суспільство, до реалій XXI століття».

Технологічна освіта готує підрастаюче покоління до успішного і гармонійного функціонування в інформаційному і технологічно насиченому світі, сприяє гуманізації педагогічного процесу і здійснюється в особово-орієнтованій парадигмі.

Як відомо, формування людини починається з раннього дитинства. Виходячи з цього, на думку японських фахівців, вся освітня система повинна закладати основи формування людини на принципах дизайну.

В останні десятиліття XX століття світова громадськість і учені виражають особливу заклопотаність тим, що без урахування духовно-естетичних аспектів в економічному і соціально-політичному житті суспільства бурхливе зростання виробництва і так званий технічний прогрес неминуче ведуть світ до катастрофи. Американські учені Баффорд, Кунц, Мартін, Фелс, англійці Лайес, Рув на VII Міжнародному естетичному конгресі в Бухаресті (1972) і японський учений Томонебу Імамичі на VIII аналогічному конгресі в Дармштадті (1976) підняли питання про серйозні суперечності між людиною, технікою і природою, виникаючих унаслідок небажання і невміння вирішувати екологічні і технологічні проблеми на естетичній і моральній основі.

Оскільки місце природи в житті людини все частіше займають речі, створювані нею самою для власної зручності, сьогодні вимагається осмислити не тільки нові закони існування людини в предметному світі, але і закони упровадження самого предметного світу в живу природу. Техніка, позбавлена гуманітарної основи, моралі і естетики, загрожує насадженням механічного прагматизму, який в свою чергу виступає засобом стандартизації людини, маніпулює його свідомістю.

Все це вимагає своєчасного і ґрунтового формування вчителем технології у школярів відповідних дизайнерських уявлень.

Дизайн як змістовна основа відповідає сучасному призначенню ще і тому, що забезпечує істинну культурологічну, гуманітарну спрямованість і тим самим підвищує цінність загальноосвітньої підготовки школярів. Оскільки вже в системі шкільної освіти абсолютно кожна людина формується і як майбутній творець, і як споживач речей і конструкцій, зокрема - масового промислового виробництва. Специфіка останнього така, що воно припускає активну співтворчість особистості, створення нових утилітарно-естетичних цінностей [5].

Основними задачами загальноосвітньої школи в області дизайн-освіти є:

1. Виховання творчо, не стандартно мислячої особистості.
2. Розвиток інтуїції, гнучкого асоціативного образного мислення, уяви, а не просто навчання образотворчій і графічній грамоті.
3. Виявлення характеру індивідуального розвитку здібностей і творчості.

Творчі, проектні здібності учнів розвиваються в процесі виконання проектів. Це основний метод навчання.

Під навчальним творчим проектом слід розуміти самостійно розроблений і виготовлений виріб (послугу) від ідеї до її втілення, що володіє суб'єктивною або об'єктивною новизною, виконаний під контролем і консультуванням вчителя [2].

Теоретичною основою методу проектів явилися концепції американського педагога, психолога, провідного представника філософії прагматизму Джона Дьюї.

Значний внесок в наукове обґрунтування методу проектів внесли педагоги У. Килпатрік, Е. Коллінгс, Л. Левін, П. Блонський, В. Вахтеров, С. Шацький, О. Коберник та багато інших.

Проектна діяльність заснована на гнучкій організації процесу навчання учнів. В результаті проектної діяльності повніше забезпечуються сучасні вимоги до розвитку

особистості учнів, враховуються їхні індивідуальні здібності, виконуються і освоюються ними не тільки конкретні трудові дії, але і в системі розв'язуються різноманітні художньо-конструкторські і техніко-технологічні завдання.

Приоритетною педагогічною задачею в процесі навчання є не репродуктивне – суворо послідовне дотримання етапів проектної діяльності, а озброєння учнів цілісною культурою організації проектної діяльності, розвиток у них здібності до генерації ідей, їх аналізу, самостійного прийняття рішення, формування своєї думки, позиції, взаємодії і діалогу в процесі рішення спільних задач.

Проектна культура як частина загальної культури - культури творчої перетворюючої діяльності - повинна також стати стилем мислення учнів, а безпосередня їх участь в реалізації проектів під керівництвом вчителя дозволить сформувати у них цілісні уявлення про розуміння взаємозв'язку творчої праці і ролі людини в творенні.

У результаті в процесі осмисленої і організованої праці, яка несе в собі виховний потенціал, учні повинні розвинути певні особові якості: працьовитість, почуття обов'язку, відповідальність, заповзятливість, прагнення до високих результатів, ощадливість, поважне ставлення до людей і уміння взаємодіяти з ними [1].

Діяльність учнів в процесі проектування полягає головним чином в:

- ознайомленні з призначенням і вживанням проектного виробу;
- з'ясуванні фізичних, хімічних і інших процесів і законів, на яких засновано використання виробу і процес його виготовлення;
- вивченні загальнотехнічної і довідкової літератури, вмінні користуватися нею для вибору оптимального варіанту рішення поставленої задачі;
- розробці декількох ескізних варіантів виробу і вибір найраціональнішого з них;
- розробці технічного проекту виробу;
- коректуванні проектно-технічної документації на виготовлення виробу.

На кожному етапі проектної діяльності актуалізуються важливі якості мислення: оригінальність, рухливість, гнучкість, дивергентність. Необхідними для даного виду діяльності є: просторове мислення, сприйняття, уявлення, уява (фантазія), наявність умінь узагальнювати, розрізняти, порівнювати, зіставляти поняття, ознаки і властивості предметів і явищ.

Функції вчителя при виконанні проекту полягають в наступному:

- допомога в підборі об'єктів;
- спостереження за ходом роботи учнів;
- надання допомоги окремим учням і активізація їхньої трудової діяльності;
- підтримка робочої обстановки в класі;
- оцінка навчально-трудова діяльність на кожному етапі;
- нормування праці школярів;
- аналіз і узагальнення роботи окремих учнів і групи в цілому.

У процесі навчання «Технології» необхідно ознайомити школярів з поняттям «дизайн» - його етапами, напрямками, вимогами, рішенням дизайнерських задач в процесі проектного об'єкту, з професіями дизайнера, архітектора та ін.

Важливо показати ряд закономірностей явищ природи в практичній діяльності людини, ознайомити з основами сучасного виробництва. При цьому потрібно пов'язувати знання наук, що вчать по основах, з їхньою практичною роботою в майстернях.

Для оволодіння проектно-конструкторськими знаннями і уміннями необхідно познайомити учнів з деякими елементарними правилами проектування. Вони повинні усвідомити, що до будь-якої конструкції пред'являється ряд вимог: простота конструкції, порівняно невелика вартість, нескладність у виготовленні, міцність, зручність в експлуатації, естетичність.

Учні повинні також познайомитися з деякими шляхами виконання цих вимог: використовувати в своїй конструкції вузли з інших виробів, типові механізми і деталі;

віддавати перевагу деталям, що мають просту геометричну форму.

Підготовка учнів до проектної діяльності неможлива без навчання їх графічній грамоті. У зв'язку з цим виникає задача ознайомити школярів з деякими знаннями, які дозволять самостійно розробити проектну і технічну документацію (креслення, ескізи, технологічні карти та ін.).

Сприяння формуванню у дітей естетичного відношення до навколишнього предметного світу, місце і значення проектування (дизайну) при створенні сучасних виробів, навчити їх розуміти основні закономірності формоутворення, ознайомити з основами проектної діяльності, дати поняття про етапи створення красивих і корисних речей повинен вчитель.

У доповнення до цього необхідно сформувати початкові уміння у виконанні графічних і об'ємних проектів, що поєднують в собі як технічні, так і естетичні уміння, через систему понять і вправ сприяти розвитку дизайнерського мислення у школярів.

Література:

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика. Киев: Высш. шк., 1986. - 200 с.
2. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі: Навч.-метод. посібник / О.В.Киричук (наук. ред.); Міністерство освіти і науки України. – К.: Науковий світ, 2001. – 182 с.
3. Леонтьева М.Г. Об использовании метода проектов в образовательной области «Технология» // Школа и производство. 2000. №6. - С. 6-8.
4. Сидоренко В.К., Підкамінна І. Програма трудового навчання для 10-11 класів за профілем «Основи фітодизайну» // Трудова підготовка в закладах освіти. – №3. – 2002. - С. 24-27.
5. Тасалов В.И. Теория дизайна и проектная культура // Техническая эстетика. - 1991. - № 7. - С.9-10.
6. Устинов А.Г. Японская модель дизайнерского образования // Техническая эстетика. 1986. №11. - С. 22-26.
7. Цыганкова Э.Г. У истоков дизайна. – М.: Наука, 1977. – 122 с.

В статті розглядаються теоретичні аспекти підготовки майбутніх вчителів технології по основах дизайну, сутність і співвідношення понять «дизайн», «проектування», «конструювання», «проектна культура».

Розкриваються питання пов'язані з місцем та роллю дизайну в системі професійно-педагогічної підготовки учителів технології.

Ключові слова: *дизайн, проектування, конструювання, проектна культура, професійно-педагогічна підготовка.*

В статье рассматриваются теоретические аспекты подготовки будущих учителей технологии по основам дизайна, сущность и соотношение понятий «дизайн», «проектирование», «конструирование», «проектная культура».

Раскрываются вопросы, связанные с местом и ролью дизайна в системе профессионально-педагогической подготовки учителей технологии.

Ключевые слова: *дизайн, проектирование, конструирование, проектная культура, профессионально-педагогическая подготовка.*